

Змест:

- 1** Рэзюмэ
- 2** Executive summary
- 3** Палітычная лібералізацыя і палітычная дэмакратызацыя
- 6** Эканамічная лібералізацыя
- 8** Якасць кіравання і вяршэнства права
- 10** Геапалітычная арыентацыя
- 12** Культурная палітыка

Рэзюмэ

Дадзены выпуск «BISS-Trends» з'яўляецца паўгадавым маніторынгам асноўных тэндэнцый у развіцці беларускай дзяржавы і грамадства ў другой палове 2015 года.

Маніторынг прысвечаны асноўным тэндэнцыям у наступных галінах:

- палітычная дэмакратызацыя / палітычная лібералізацыя;
- эканамічная лібералізацыя;
- якасць кіравання і вяршэнства закона;
- геапалітычная арыентацыя;
- культурная палітыка.

Апісанне кожнай са сфер прадстаўлена ў наступным парадку:

- агульная характарыстыка асноўных тэндэнцый;
- апісанне асноўных падзей, якія вызначылі ацэнку трэнду;
- апісанне дадатковых падзей;
- кароткі прагноз на наступнае паўгоддзе.

У пачатку маніторынгу прыводзіцца кароткае падсумаванне асноўных тэндэнцый у пяці галінах (Executive summary). Яно таксама змяшчае табліцу, якая вызначае ступень прагрэсу / рэгрэсу ў кожнай са сфер. У канцы маніторынгу прыводзіцца даведачны каталог асноўных падзей, фактаў і змяненняў за другое паўгоддзе 2015 года па кожнай з пяці разгляданых сфер.

Executive summary

У галіне палітычнай лібералізацыі ў другім паўгоддзі 2015 года быў адзначаны прагрэс. Хоць прэзідэнцкія выбары прайшлі па запланаваным уладамі сцэнары і суправаджаліся шматлікімі парушэннямі, улады знізілі і без таго невысокі ўзровень рэпрэсій і перайшлі да выкарыстання мяккіх абмежавальных практык. Важнай падзеяй аналізаванага перыяду стала вызваленне ўсіх палітычных зняволеных. У галіне палітычнай дэмакратызацыі значных змяненняў зафіксавана не было.

Для галіны эканамічнай лібералізацыі было характэрна пагаршэнне асноўных макраэканамічных паказчыкаў, назапашванне і паглыбленне старых праблем. Структурныя рэформы ў чарговы раз былі адкладзеныя: улады абмежаваліся толькі ўкараненнем нязначных пазітыўных змяненняў, абумоўленых, у першую чаргу, патрабаваннямі знешніх крэдытараў.

У галіне якасці кіравання і вяршэнства права адзначаны значны прагрэс, абумоўлены неабходнасцю павышэння эфектыўнасці сістэмы дзяржкіравання перад прэзідэнцкімі выбарамі і пагаршэннем знешняй кан'юнктуры. У аналізаваны перыяд быў прыняты шэраг важных дакументаў, якія тычацца ўмоў вядзення бізнесу і працэдур інвеставання.

Сфера геапалітычнай арыентацыі адзначана працягам нармалізацыі адносін з Захадам і захаваннем супярэчнасцяў у адносінах з Расіяй. З краінамі Захаду Беларусь абмянялася шэрагам узаемных саступак: вызваліла палітычных зняволеных і не стала ўздымаць узровень рэпрэсій у перыяд правядзення прэзідэнцкіх выбараў. Адказам на гэта стала прыпыненне санкцый ЕС і ЗША. Адносіны з Расіяй ускладняліся пытаннем аб размяшчэнні на тэрыторыі Беларусі расійскай авіябазы і зацягнутымі перамовамі аб наданні крэдыту.

У галіне культурнай палітыкі відавочныя праблемы ў правядзенні так званай «мяккай беларусізацыі». Адсутнасць адзінай дзяржаўнай культурнай палітыкі справакавала цікавую з'яву: канфлікт паміж дзяржслужачымі высокага рангу па пытанні «мяккай беларусізацыі». Аналізаваны перыяд быў таксама адзначаны супярэчлівай палітыкай дазваляў і забарон у галіне культуры. ■

Сфера маніторынгу	Асноўная тэндэнцыя
Палітычная лібералізацыя / палітычная дэмакратызацыя	Прагрэс у галіне палітычнай лібералізацыі і стагнацыя ў галіне дэмакратызацыі
Эканамічная лібералізацыя	Стагнацыя, далейшае назапашванне праблем і ўкараненне нязначных пазітыўных змяненняў
Якасць кіравання і вяршэнства права	Прагрэс у галіне якасці кіравання, адсутнасць змяненняў у галіне вяршэнства права
Геапалітычная арыентацыя	Супярэчлівыя адносіны з Расіяй, працяг нармалізацыі стасункаў з Захадам
Культурная палітыка	Ускладненне культурнай палітыкі «мяккай беларусізацыі»; рост колькасці яе праяў і спадарожных канфліктаў

Трэнд 1

Палітычная лібералізацыя / палітычная дэмакратызацыя

Асноўная тэндэнцыя: прагрэс у галіне палітычнай лібералізацыі і стагнацыя ў галіне дэмакратызацыі

Агульная характарыстыка асноўных тэндэнцый

Прэзідэнцкія выбары былі галоўным фактарам, які ўплываў на захаванне свабоды слова, свабоды мірных сходаў і свабоды асацыяцыяў у другім паўгоддзі 2015 года. У пачатку аналізаванага перыяду, які супаў са стартам перадвыбарчай кампаніі, ранейшыя абмежавальныя практыкі працавалі без змяненняў. Аднак з развіццём выбарчай кампаніі стала назірацца пазітыўная дынаміка: кандыдатам гарантаваліся асноўныя правы, забяспечаныя новым выбарчым заканадаўствам, назіралася змякчэнне рэпрэсій, якія і так у апошні час былі мінімальнымі.

У прыватнасці, былі вызваленыя палітвязні, а ўдзельнікі несанкцыянаваных акцый пратэсту не браліся пад арышт. Як і прагназавалася ў папярэднім выпуску «BISS-Trends», у жніўні была прыпыненая кампанія пераследу журналістаў замежных СМІ, якія працуюць без акрэдытацыі. Пасля надзвычайна жорсткага затрымання фігурантаў «справы графіцістаў» яны былі вызваленыя, і гэты інцыдэнт не перакрэсліў агульнага трэнду змякчэння рэпрэсіўных практык.

У дачыненні да свабоды асацыяцыяў значнай дынамікі не было зафіксавана на працягу ўсяго аналізаванага перыяду. Практыка адмаўлення ў рэгістрацыі грамадскім аб'яднанням і палітычным партыям засталася ранейшай. Разам з тым, рэгістрацыя НДА ў форме ўстановы застаецца параўнальна даступнай. Змяненне працэдур рэгістрацыі замежнай бязвыплатнай дапамогі і міжнароднай тэхнічнай дапамогі было касметычным: працэдур змяніліся нязначна, але ў цэлым рэгістрацыйны парадак застаецца ранейшым і захоўваецца крымінальная адказнасць за яго парушэнне.

Узровень рэпрэсій у перыяд выбараў аказаўся ніжэйшым, чым прагназавалася ў папярэднім выпуску «BISS-Trends». Выпадкі жорсткіх рэпрэсій былі адзінкавымі. Падставы для рэпрэсій (напрыклад, несанкцыянаваныя акцыі пратэсту) выклікалі рэакцыю ў форме больш мяккіх, чым раней, рэпрэсіўных практык (да прыкладу, адміністрацыйнага затрымання без наступнага арышту). Паказальным у гэтых адносінах з'яўляецца пераслед журналістаў замежных СМІ, якія працуюць без акрэдытацыі: распаўсюджаная ў першым паўгоддзі практыка прыцягнення іх да

адміністрацыйнай адказнасці перарвалася ў канцы ліпеня.

Праваабарончыя арганізацыі Беларусі вызначылі гэтыя змяненні як пераход да выкарыстання «мяккіх практык». Аднак са сканчэннем выбарчай кампаніі не ўсе «мяккія практыкі» атрымалі свой працяг. У дачыненні да ўдзельнікаў несанкцыянаваных акцый па-ранейшаму ўжываецца адміністрацыйная адказнасць (пераважна ў выглядзе штрафаў), але ціск на журналістаў не акрэдытаваных у Беларусі СМІ аднавіўся.

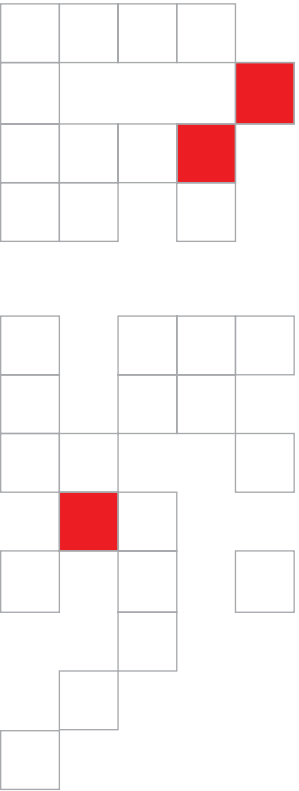
Не былі спыненыя крымінальныя справы ў дачыненні да тых удзельнікаў вулічных пратэстаў 2010 года, якія вярнуліся з палітычнай эміграцыі ў перыяд перадвыбарчай кампаніі. У той жа час, па гэтых справах не ажыццяўляецца ніякай вытворчасці. Праваабарончыя арганізацыі кваліфікавалі зняволенага праваабаронцу Міхаіла Жамчужнага як новага палітвязня. Шэраг арганізацый заяўляў пра палітычны характар пераследу праваабаронцы Андрэя Бандарэнкі, які таксама знаходзіцца ў зняволенні.

Што да другога кампанента аналізаванага паказчыка – дэмакратызацыі, то бок прававых умоў для роўнай канкурэнцыі палітычных сіл на выбарах, – то ў межах яго ніякіх значных змен не зафіксавана.

Апісанне асноўных падзей, якія вызначылі ацэнку трэнду

1. Выбары прэзідэнта, якія адбыліся 11 кастрычніка, сталі фактарам, што абумовіў пэўнае паляпшэнне па паказчыку палітычнай лібералізацыі. Аднак самі выбары прайшлі па традыцыйным для Беларусі сцэнары і не былі прызнаныя ўнутранымі і міжнароднымі назіральнікамі як свабодныя і справядлівыя. Гэта была першая кампанія выбараў прэзідэнта, якая прайшла па новай рэдакцыі Выбарчага кодэкса, прынятага ў 2013 годзе. Практыка паказала, што ўнесеныя змены не толькі не паспрыялі адкрытасці і свабоднаму характару выбарчага працэсу, але яшчэ больш паглыбілі яго недахопы.

Так, выбарчыя камісіі былі сфармаваныя з удзелам яшчэ меншай колькасці прадстаўнікоў апазіцыі, чым гэта было падчас папярэдніх выбарчых кампаній. Прадстаўнікам апазіцыйных партый і грамадскіх аб'яднанняў у абсалютнай большасці выпадкаў было беспадстаўна адмоўлена ва ўключэнні ў склад камісій. Механізм судовага абскарджвання рашэнняў

аб фарміраванні камісій не паслужыў гарантыяй прадстаўленасці ўсіх палітычных сілаў у складзе камісій.

2. Умовы правядзення пікетаў для збору подпісаў ініцыятыўнымі групамі пры вылучэнні кандыдатаў у прэзідэнты былі дастаткова свабоднымі. Аднак свабода сходаў у большасці іншых выпадкаў была істотным чынам абмежаваная нормамі заканадаўства і правапрымяняльнай практыкай.

3. Адмова ад дзяржаўнага фінансавання перадвыбарнай агітацыі кандыдатаў негатыўна паўплывала на характар агітацыйнай кампаніі, зрабіўшы яе малазаўважнай для выбаршчыкаў. Было зафіксавана масавае выкарыстанне адміністрацыйнага рэсурсу і незаконнае фінансаванне агітацыйнай кампаніі дзеючага прэзідэнта з дзяржаўнага бюджэту. Крыніцы папаўнення выбарчых фондаў засталіся па-за грамадскім кантролем, публікаваліся толькі агульныя дадзеныя аб памеры фондаў. Ва ўмовах поўнага рэгулявання эканомікі выканаўчай уладай і дамінавання ў ёй дзяржаўных прадпрыемстваў дзеючы прэзідэнт меў непараўнальна большую магчымасць для прыцягнення сродкаў у выбарчы фонд.

4. Датэрміновае галасаванне суправаджалася разыходжаннем паміж афіцыйнымі паказчыкамі яўкі і паказчыкамі яўкі, зафіксаванымі назіральнікамі. Адзначаныя маніпуляцыі са спісамі выбаршчыкаў, верагодна, накіраваныя на штучнае павелічэнне яўкі. У шэрагу выпадкаў на ўчастках зафіксаваныя прамыя фальсіфікацыі і падманныя дзеянні, у тым ліку змяненне раней складзеных пратаколаў падліку галасоў. На пераважнай большасці участкаў, дзе прысутнічалі назіральнікі ад апазіцыйных палітычных партый, падлік галасоў праходзіў непразрыста, назіральнікі не мелі магчымасці пераканацца ў сапраўднасці агучаных участковымі камісіямі лічбаў. У большасці выпадкаў камісіі пры падліку галасоў не працавалі як калегіяльны орган. У абсалютнай большасці выпадкаў сябры камісіі лічылі ўласнаручна толькі частку бюлетэняў, а агульны вынік па ўчастку падводзіў старшыня або сакратар камісіі. Пры гэтым іншыя сябры камісіі і назіральнікі не мелі магчымасці пераканацца, што агучаныя ў выніковым пратаколе лічбы адпавядаюць рэальным вынікам падліку на ўчастку.

Участковыя выбарчыя камісіі стваралі неспрыяльныя ўмовы для назіральнікаў, беспадстаўна забаранялі ім рабіць фота- і відэаздымкі на ўчастках, у многіх выпадках выдалялі назіральнікаў з участкаў. Быў зафіксаваны ціск на назіральнікаў па месцы працы з мэтай прымусіць іх да адмовы ад удзелу ў назіранні, а таксама ціск на ўдзельнікаў кампаніі назірання пасля заканчэння выбараў, у тым ліку ў форме

звальнення з працы.

5. У ходзе выбарчай кампаніі і пасля падвядзення яе вынікаў улады ўстрымліваліся ад прымянення ранейшай практыкі жорсткага стрымлівання розных пратэстных акцый. У той жа час, на арганізатараў такіх акцый складаліся пратаколы аб адміністрацыйным правапарушэнні і ў далейшым накладаліся адміністрацыйныя спаганні ў выглядзе штрафу.

6. Ужо пятае адмаўленне ў рэгістрацыі партыі «Беларуская хрысціянская дэмакратыя» непасрэдна ў ходзе выбарчай кампаніі стала сведчаннем таго, наколькі шырока ўлады могуць выкарыстоўваць тактыку «мяккіх практык» у галіне абмежавання грамадзянскіх правоў. У дадзеным выпадку змякчэнне рэпрэсіўнай актыўнасці ў асноўным тычыцца жорсткасці магчымых санкцый за парушэнне ўстаноўленых абмежаванняў, але не прадугледжвае зняцця саміх гэтых абмежаванняў. Адмова ў рэгістрацыі грамадскага аб'яднання «Гавары праўду» пасля выбараў сведчыць аб тым, што «мяккае» стаўленне ўладаў да кандыдата ў прэзідэнты, прапанаванага гэтым аб'яднаннем, не прадугледжвае яго легалізацыі ў якасці сістэмнай апазіцыі.

Апісанне дадатковых падзей

1. 22 жніўня былі вызваленыя ўсе шасцёра палітвязняў, якіх раней прысудзілі да працяглых тэрмінаў пазбаўлення волі: Мікола Статкевіч, Мікалай Дзядок, Ігар Аліневіч, Яўген Васьковіч, Арцём Пракапенка і Юрый Рубцоў.

Былы кандыдат у прэзідэнты Алесь Міхалевіч, які мае статус абвінавачанага па крымінальнай справе па падзеях масавай акцыі пратэсту пасля выбараў 2010 года, вярнуўся ў Беларусь і пасля кароткачасовага затрымання на мяжы быў вызвалены пад падпіску аб нявыездзе. Крымінальная справа ў дачыненні да Алеся Міхалевіча не спыненая, і ён па-ранейшаму знаходзіцца ў статусе абвінавачанага. Таксама ў Беларусь вярнуліся некаторыя іншыя ўдзельнікі пратэстнай акцыі 2010 года, што можа быць растлумачана агульнай «разрадкай» падчас выбарчай кампаніі 2015 года.

2. У жніўні вялікі грамадскі рэзананс выклікала «справа графіцстаў». Аб узбуджэнні новай палітычна матываванай крымінальнай справы па факце нанясення графіці палітычнага зместу на шэрагу будынкаў Мінска стала вядома 11 жніўня. У межах гэтай крымінальнай справы былі затрыманыя пяць чалавек, а 20 жніўня абвінавачванні па ч. 2 арт. 339 КК (хуліганства) былі прад'яўленыя М.Пякарскаму і В.Жаромскаму. У дачыненні да абодвух была абраная мера стрымання ў выглядзе ўтрымання пад вартай, аднак у далейшым яны былі вызваленыя – пры гэтым следства па справе працягвалася. У кватэрах затрыманых былі праведзеныя

ператрусы, а пры затрыманні супрацоўнікамі праваахоўных органаў была праяўлена нематывавана жорсткасць. У выніку фігурант справы В.Касінераў знаходзіўся пад вартай у шпіталі, куды ён быў дастаўлены з падвойным пераломам сківіцы і іншымі цялеснымі пашкоджаннямі.

3. 7 снежня сем вядучых праваабарончых арганізацый Беларусі распаўсюдзілі сумесную заяву аб прызнанні палітвязнем Міхаіла Жамчужнага – праваабаронцы, заснавальніка праваабарончай установы «Платформ Інавэйшн», які 10 ліпеня 2015 года быў прысуджаны судом Віцебскай вобласці да 6,5 гадоў пазбаўлення волі. Жамчужны быў прызнаны вінаватым у падбукторванні да наўмыснага раскрыцця звестак, якія складаюць службовую таямніцу, асобай, якая мае або мела доступ да гэтых звестак. Жамчужны таксама быў прызнаны вінаватым у незаконным набыцці ў мэтах збыту і збыце спецыяльнага тэхнічнага сродку, прызначанага для сакрэтнага атрымання інфармацыі і паўторным здзяйсненні гэтых жа дзеянняў. Акрамя таго, ён быў прызнаны вінаватым у дачы хабару і паўторнай дачы хабару.

З матэрыялаў крымінальнай справы вынікае, што ўсе эпизоды супрацьпраўнай дзейнасці, якія інкрымінауюцца Жамчужнаму, здзяйсняліся ім у межах аператыўнага эксперыменту, які складаўся з чатырох этапаў. Эксперымент праводзіўся пад кантролем УҚДБ па Віцебскай вобласці, і яго канчатковай мэтай было выяўленне сувязяў Жамчужнага з замежнымі грамадзянамі. У сувязі з гэтым прадстаўнікі праваабарончых арганізацый заявілі, што асуджэнне Міхаіла Жамчужнага з'яўляецца неабгрунтаваным і палітычна матываваным.

4. Дэкрэт Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь №5 «Аб замежнай бязвыплатнай дапамозе», якім зацвярджаецца Палажэнне аб парадку атрымання, уліку, рэгістрацыі, выкарыстання замежнай бязвыплатнай дапамогі, кантролю за яе атрыманнем і мэтавым выкарыстаннем, а таксама зменення правілы рэгістрацыі гуманітарных праграм, быў выдадзены 31 жніўня. Дакумент мае вялікае значэнне для беларускіх няўрадавых арганізацый, якія атрымліваюць ахвяраванні з-за мяжы, аднак у цэлым ён не змяніў ранейшую сістэму рэгістрацыі і выкарыстання замежнай бязвыплатнай дапамогі. ■

Кароткі прагноз на наступнае паўгоддзе

Чаканне пацяплення ў адносінах афіцыйнага Мінска з Захадам бачыцца асноўным фактарам, які забяспечвае схільнасць уладаў да выкарыстання «мяккіх практык» у абмежаванні грамадзянскіх правоў. Разам з тым, канчатковае зняццё санкцый Еўрасаюзу наўрад ці прывядзе да паляпшэння становішча са свабодай слова, свабодай сходаў і асацыяцыі. Зняццё санкцый, хутчэй за ўсё, абумовіць кансервацыю сітуацыі, захаванне абмежаванняў і рэпрэсіўнай палітыкі ўладаў на існуючым узроўні. Далейшае развіццё дыялогу афіцыйнага Мінска і Еўрасаюзу наўрад ці будзе ўплываць на ўнутрыпалітычныя працэсы ў Беларусі ў кірунку лібералізацыі.

Імпульсам, які можа паўплываць на якаснае змяненне сітуацыі, стане далейшае пагаршэнне эканамічнага становішча з наступным павелічэннем колькасці спантаных акцый пратэсту. Пры гэтым наўрад ці можна чакаць актыўнага ўключэння палітычнай апазіцыі ў такія акцыі: дзейнасць апазіцыйных арганізацый будзе хутчэй канцэнтравацца ў межах электаральнага цыклу і на выкарыстанні тых магчымасцяў, якія ўзнікаюць у межах беларуска-еўрапейскага дыялогу.

У дачыненні да спантаных пратэстных акцый уладамі будуць выкарыстоўвацца прэвентыўныя меры з мэтай не дапусціць фарміравання некантраляваных ачагоў пратэсту. Пры стварэнні трывалых пратэстных структур (страйкамы, спантанныя працяглыя пратэсты) улады будуць прымяняць рэпрэсіўныя меры да лідараў гэтых пратэстаў.

Верагоднасць змянення ўмоў выбарчага працэсу ўяўляецца вельмі нізкай: не варта чакаць паляпшэння выбарчага заканадаўства напярэдадні парламенцкіх выбараў, якія павінны адбыцца ў верасні 2016 года. Асобныя змяненні па рэкамендацыях місіі назіральнікаў БДІПЧ АБСЕ можна чакаць толькі ў малазначных пытаннях, якія рэгулююцца на ўзроўні рэкамендацый Цэнтральнай камісіі па выбарах і не закранаюць сутнасці выбарчага працэсу. Пры гэтым магчымасць допуску ў Палату прадстаўнікоў каго-небудзь з апазіцыйных кандыдатаў будзе знаходзіцца ў галіне палітычных рашэнняў, а не ў сферы стварэння роўных і справядлівых умоў канкурэнцыі палітычных сіл на свабодных выбарах.

Трэнд 2

Эканамічная лібералізацыя

Асноўная тэндэнцыя: стагнацыя, далейшае назапашванне праблем і ўкараненне нязначных пазітыўных змяненняў

Агульная характарыстыка асноўных тэндэнцый

Найбольш важнымі фактарамі, якія паўплывалі на беларускую эканоміку ў другім паўгоддзі 2015 года, сталі прэзідэнцкія выбары, чаканне Kredytaў ЕФСР і МВФ, дынаміка цэн на нафту і стан расійскай эканомікі.

Цэны на нафту ў другім паўгоддзі працягвалі падаць, набліжаючыся да адзнакі ў 30 даляраў за барэль. Дамоўленасці па Kredytaх МВФ і ЕФСР не былі дасягнутыя: у першую чаргу на гэта паўплывала ўпартасць саміх Kredytораў у прад'яўленні беларускім уладам жорсткіх умоў Kredytавання. Гэта, а таксама нежаданне ўладаў укараняць структурныя рэформы, прывяло да «перацякання» праблем у эканоміцы з другога паўгоддзя 2015 года ў першае паўгоддзе 2016 года.

Характэрнай рысай змяненняў у эканоміцы, якія адбыліся ў другой палове 2015 года, стала спакойная рэакцыя ўдзельнікаў рынку на самі гэтыя змены. Тое тычыцца як карэкцёрскі курсу беларускага рубля, якая адбылася летам, так і змен на рынку дэпазітаў. У папярэднія гады змены такога роду выклікалі ва ўдзельнікаў рынку калі не паніку, то значную нервовасць.

Акрамя таго, на канец 2015 года прыйшоўся пачатак выканання ўмоў міжнародных Kredytораў.

Апісанне асноўных падзей, якія вызначылі ацэнку трэнду

1. Асноўныя эканамічныя паказчыкі ў другім паўгоддзі працягвалі пагаршацца:

- ВУП за студзень–лістапад 2015 года скараціўся на 3,9% у параўнанні аналагічным перыядам 2014 года.
- Па стане на 1 снежня 2015 года запасы гатовай прадукцыі павялічыліся на 9% з пачатку года.
- Kredyторская запазычанасць на 1 лістапада 2015 года павялічылася на 20,8% з пачатку года, дэбіторская – на 21,1%.
- У студзені–кастрычніку 2015 года чысты прыбытак прадпрыемстваў зменшыўся на 20% у параўнанні з тым жа перыядам 2014 года.

- Інфляцыя ў снежні 2015 года склала 1,2%, а з пачатку года дасягнула ўзроўню 11,9%.

2. Для ажыццяўлення выплат па знешнім доўгу было выкарыстана перакрэдытаванне расійскіх дзяржKredytaў на суму 760 млн. даляраў і задзейнічаныя ўнутраныя рэсурсы. Для павелічэння прытоку ўнутраных грошай былі ўнесены змены ў правілы фарміравання абавязковых рэзерваў у валюце і статутных фондаў банкаў – цяпер гэта можна рабіць толькі ў беларускіх рублях. У выніку, у другім паўгоддзі 2015 года банкі былі вымушаныя прадаць каля 1 млрд. даляраў. Усяго ж за 2015 год з дапамогай выпуску валютных дзяржаблігацый Нацбанку і Мінфіну ўдалося прыцягнуць каля 2,5 млрд. даляраў. На зніжэнне цікавасці да валюты і павелічэнне аб'ёмаў прыцягнутых сродкаў паўплывала таксама захаванне жорсткай грашова-кредытнай палітыкі і падтрыманне працэнтных ставак на рублёвыя рэсурсы на ўзроўні каля 25–30%.

Яшчэ адным новаўвядзеннем 2015 года стала фінансаванне вядучых прадпрыемстваў з дапамогай уласных валютных і рублёвых каштоўных папер. За кошт гэтага фінансавае становішча змаглі палепшыць БМЗ, МТЗ, Гомсельмаш і прадпрыемствы дрэваапрацоўкі. Апісаныя вышэй меры дазволілі ўтрымаць золатавалютныя рэзервы Беларусі на стабільным узроўні і стварылі бачнасць ураўноўвання ўмоў гаспадарання для прадпрыемстваў усіх формаў уласнасці і памяншэння прамога ўдзелу дзяржавы ў нярынкавым фінансаванні буйных дзяржпрадпрыемстваў. Аднак поўнага сыходу ад дзяржфінансавання прадпрыемстваў не адбылося – проста цяпер гэта адбываецца не так адкрыта, як раней.

3. Запаволенне сусветнай эканомікі і зніжэнне аб'ёмаў сусветнага гандлю ў канцы ліпеня 2015 года справакавалі новы віток зніжэння цэн на нафту. Гэта аслабіла расійскі рубель да даляра, што пацягнула за сабой умацаванне беларускага рубля да расійскага. У выніку напярэдадні прэзідэнцкіх выбараў кіраўніцтва Беларусі апынулася перад дылемай: утрымліваць курс даляра і несці страты ад скарачэння экспарту ў Расію ці ў чарговы раз дэвальваваць беларускі рубель для захавання аб'ёмаў экспарту і паступлення валютнай выручкі ў краіну. Выбар быў зроблены на карысць другога варыянту:

усяго за тыдзень курс даляра вырас амаль на 2 тыс. рублёў. Гэтым былі вырашаныя дзве задачы: захаваныя спрыяльныя ўмовы для беларускага экспарту ў Расію і папярэджаная магчымая паніка на грашова-валютным рынку

Пасля гэтага беларускія ўлады ажыццявілі спробу зніжэння кошту грашовых рэсурсаў праз увядзенне адзіўных (якія абкладаюцца падаходным падаткам) і безадзіўных дэпазітаў. Акрамя таго, да банкаў цяпер будуць даводзіцца так званыя «рэкамендацыйныя стаўкі па ўкладах». Жадаючы падкрэсліць упэўненасць у сваіх сілах, кіраўніцтва Беларусі таксама абвясціла аб правядзенні дэнамінацыі з 1 ліпеня 2016 года.

Апісанне дадатковых падзей

1. Улічваючы, што для эканомікі Беларусі інфляцыя стала асноўным прагнозным параметрам, у канцы лета 2015 года ўлады падрыхтавалі антыінфляцыйную праграму, якая павінна будзе запавольць інфляцыю да адназначнага ўзроўню ўжо ў 2017 годзе. У межах гэтай праграмы і паводле «Асноўных напрамкаў грашова-кредытнай палітыкі Беларусі на 2016 год» плануецца ўтрымаць

інфляцыю на ўзроўні не вышэйшым за 12%. Таксама плануецца знізіць стаўку рэфінансавання на некалькі адсоткаў.

2. У другім паўгоддзі ў межах дамоўленасцяў з МВФ пачалі павышацца тарыфы на паслугі ЖКГ, сувязі і транспарту. У 2016 годзе таксама вырастуць тарыфы на газ і электрычнасць для насельніцтва за кошт адмены льготы па ПДВ.

3. У планы на 2016 год беларускія ўлады «заклалі» атрыманне да 5 млрд. даляраў крэдытаў ад МВФ і ЕФСР. Ліміт дзярждоўгу Беларусі для гэтага прадбачліва быў павялічаны да 17 млрд. даляраў. Таксама беларускія ўлады разлічваюць на атрыманне больш за 1 млрд. нафтавых пошлін у 2016 годзе.

Згодна з заключанымі ў канцы 2015 года дамоўленасцямі, у 2016 годзе Беларусь атрымае 24 млн. тон расійскай нафты. Аб'ём абавязковай пастаўкі нафтапрадуктаў на расійскі рынак быў паніжаны з 1,8 млн. тон да больш рэальнага 1 млн. тон, што выклікана традыцыйнымі цяжкасцямі, звязанымі з выкананнем Беларуссю абавязацельстваў па вяртанні нафтапрадуктаў на расійскі рынак. ■

Кароткі прагноз на наступнае паўгоддзе

Нізкія цэны на нафту і, адпаведна, невялікая маржа ў гандлі нафтапрадуктамі з Еўропай, а таксама скарачэнне нафтавай рэнты ад экспартных нафтапошлінаў вымусяць беларускія ўлады шукаць новыя крыніцы прытоку валюты. Разлічваюць на паступленне інвестыцый не даводзіцца, таму неабходнасць атрымання знешняга фінансавання вымусяць улады Беларусі пагадзіцца на ўмовы міжнародных крэдытараў. Гэта прывядзе да скарачэння датавання сацыяльных праграм і захавання жорсткай грашова-кредытнай палітыкі.

Рэцэсія на расійскім рынку і змяненні ў гандлёвых правілах ЕАЭС, выкліканыя ўступленнем Казахстана ў СГА, з увядзеннем двух паралельных мытных тарыфаў створаць напружанне ў адносінах з партнёрамі па ЕАЭС. Дадатковай падставай для канфліктаў застаецца санкцыйная вайна Расіі з краінамі Захаду. Будзе працягвацца выкарыстанне розных схем паставак санкцыйных тавараў у Расію. Магчыма, выкарыстанне гэтых схем нават пашырыцца, бо ў 2016 годзе перастане дзейнічаць пагадненне аб зоне свабоднага гандлю паміж Расіяй і Украінай.

Трэнд 3

Якасць кіравання і вяршэнства права

Асноўная тэндэнцыя: прагрэс у галіне якасці кіравання, адсутнасць змяненняў у галіне вяршэнства права

Агульная характарыстыка асноўных тэндэнцый

Галоўнай падзеяй у галіне якасці кіравання і вяршэнства права ў другім паўгоддзі 2015 года сталі прэзідэнцкія выбары, а асноўным фонам – пагаршэнне знешняй кан'юнктуры. Як вынік, перыяд характарызаваўся прыняццем крокаў па лібералізацыі эканомікі і ўдасканаленні сістэмы кіравання. Гэтыя крокі былі нацэленыя, з аднаго боку, на легітымацыю дзяржаўнага ладу ва ўмовах зніжэння ўзроўню жыцця насельніцтва, з другога – на паляпшэнне ўмоў вядзення бізнесу ў сітуацыі эканамічнай стагнацыі і дэфіцыту інвестыцый. Улада, відавочна, імкнулася стварыць максімальна спрыяльнае ўражанне на выбаршчыкаў, а таксама на знешніх і ўнутраных інвестараў.

Апісанне асноўных падзей, якія вызначылі ацэнку трэнду

1. У ліпені 2015 года ўрад зацвердзіў план мерапрыемстваў па рэалізацыі Дырэктывы №2 «Аб дэбюракратызацыі дзяржаўнага апарату і павышэнні якасці забеспячэння жыццядзейнасці насельніцтва». План уяўляе сабой другі этап рэалізацыі Дырэктывы, якая была прынятая ў 2006 годзе і ўжо дала станоўчыя вынікі для насельніцтва і бізнесу як карыстальнікаў паслуг дзяржаапарату. Пospех рэалізацыі новага плана яшчэ трэба будзе ацаніць на практыцы, аднак па ступені канкрэтнасці асобных пунктаў плана ўжо ясна, што большасць з іх будзе ўвасоблена ў жыццё. У спіс мер, вызначаных у плане, уваходзіць арганізацыя электроннага ўзаемадзеяння дзяржорганаў паміж сабой і з грамадзянамі, прадастаўленне магчымасці аддаленага запісу на прыём, укараненне электроннай чаргі і да т. п.
2. У ліпені Міністэрства эканомікі апублікавала даклад аб ходзе выканання Дырэктывы №4 «Аб развіцці прадпрымальніцкай ініцыятывы і стымуляванні дзелавой актыўнасці». Пospехі рэалізацыі Дырэктывы сведчаць пра ўпэўнены прагрэс: у міжнародным рэйтынгу «Doing business» у 2015–2016 гадах Беларусь займае 43–44 месца, дэманструючы рост пазіцыі ў рэйтынгу з 2014 года. З галоўных дасягненняў можна адзначыць спрашчэнне рэгістрацыі і ліцэнзавання бізнесу, спрашчэнне падатковага адміністравання і паступовае ўвядзенне электроннага дакументаабароту.
3. У лістападзе 2015 года прэм'ер-міністр

Беларусі выдаў распараджэнне аб стварэнні міжведамаснай працоўнай групы па развіцці інфармацыйнага грамадства і ўдасканаленні «электроннага ўрада» пад кіраўніцтвам першага віцэ-прэм'ера В.Мацішэўскага. Міжведамасная група павінна распрацаваць «Дзяржаўную праграму развіцця лічбавай эканомікі і інфармацыйнага грамадства на 2016–2020 гады», а таксама план навучання і атэстацыі дзяржаўных служачых па пытаннях электроннай камунікацыі. Лічбавая эканоміка ў Беларусі развівалася да гэтага часу і без дзяржаўнай праграмы, аднак можна чакаць, што ўвага ўрада да гэтага важнага кампаненту эфектыўнасці інстытутаў дзяржкіравання дасць станоўчыя вынікі.

4. Указ Прэзідэнта №475, які спрашчае сістэму ліцэнзавання ў Беларусі, скараціў пералік відаў дзейнасці, якая падлягае ліцэнзаванню, і ўвёў магчымасць выдачы бестэрміновых ліцэнзій (раней існавала абмежаванне тэрміну дзеяння ў 5 і 10 гадоў). У выніку прымянення новых нормаў прадпрымальнікам стане прасцей працаваць у некаторых галінах. Відавочны станоўчы прыклад памяншэння ўзроўню рэгулявання эканомікі.

Апісанне дадатковых падзей

1. Змяненні ў Дэкрэце №10 «Аб стварэнні дадатковых умоў для інвестыцыйнай дзейнасці» ўнеслі яскасць у прававыя нормы, якія рэгулююць інвестыцыйныя дагаворы паміж Рэспублікай Беларусь і замежнымі інвестарамі. У прыватнасці, прадугледжваецца, што дзяржава будзе заключаць інвестыцыйныя дамовы толькі ў выпадках, калі інвестыцыйны праект адносіцца да прыярытэтных сектараў эканомікі. Акрамя гэтага, адкарэктаваны парадак атрымання замежным інвестарам ільгот і прэферэнцый і канкрэтызаваны парадак спынення адносін паміж дзяржавай і інвестарам у залежнасці ад прычын іх спынення. Такім чынам, прававое рэгуляванне інвеставання стала хоць і больш жорсткім, але больш празрыстым для замежных інвестараў, што разам з іншымі станоўчымі крокамі павінна спрыяць прыходу замежнага капіталу ў эканоміку краіны.
2. У межах канферэнцыі «Праблемы прагназавання і дзяржаўнага рэгулявання сацыяльна-эканамічнага развіцця» шэраг высокапастаўленых чыноўнікаў зрабілі важныя заявы з нагоды ўдасканалення

сістэмы дзяржаўнага кіравання. У прыватнасці, памочнік прэзідэнта па эканамічных пытаннях Кірыла Руды заявіў, што «ручное кіраванне эканоміяй падтупляе неабходнасць рэформаў» і дазваляе «хаваць стратэгічныя памылкі, не рабіць выразных высноваў і, адпаведна, не праводзіць рэформы». Ён адзначыў, што пры існуючай структуры эканомікі Беларусі ручное кіраванне не можа быць эфектыўным; неабходна таксама падзяліць фінансы дзяржавы і фінансы дзяржпрадпрыемстваў. Сам факт агучвання такіх ідэй прадстаўніком дзяржапарату азначае разуменне ключавых праблем кіравання, што з'яўляецца важным крокам на шляху да іх вырашэння.

3. У межах канферэнцыі «Роля дзяржаўнай службы ў рэалізацыі мэтай устойлівага развіцця» намеснік міністра эканомікі А.Забароўскі зрабіў шэраг важных заяў, удала апісаўшы ўзаемаадносіны паміж дзеяннямі дзяржорганаў і паводзінамі інвестараў. У прыватнасці, ён адзначыў важнасць адкрытасці інфармацыі дзяржаўных устаноў

для прыняцця аптымальных рашэнняў эканамічнымі суб'ектамі. Паводле яго слоў, чым вышэйшая нявызначанасць у пытаннях эканамічнай палітыкі, тым ніжэйшая эфектыўнасць інвестыцый і тым складаней падтрымліваць эканамічны рост. Намеснік міністра таксама згадаў важнасць электроннага ўрада, што спрыяе хуткаму ўзгадненню рашэнняў паміж рознымі ведамствамі і памяншэнню выдаткаў, а значыць і росту эфектыўнасці кіравання.

4. Згодна з Указам «Аб забеспячэнні памежнай бяспекі» да аховы дзяржаўнай мяжы могуць прыцягвацца простыя грамадзяне, якія надзяляюцца правамі прымяняць да парушальнікаў мяжы меры ўздзеяння, у тым ліку фізічную сілу. Прыняцце Указа стала рэакцыяй дзяржавы на падзеі на ўсходзе Украіны. Прыцягненне шараговых грамадзян да аховы дзяржмяжы адлюстроўвае дзве станючыя тэндэнцыі: дзяржава прэвентыўна рэагуе на магчымыя рызыкі і пры гэтым імкнецца максімальна задзейнічаць усе даступныя рэсурсы. ■

Кароткі прагноз на наступнае паўгоддзе

Ва ўмовах неспрыяльнай эканамічнай сітуацыі і пагаршэння знешнеэканамічнай кан'юнктуры дзяржава вымушаная будзе паляпшаць якасць кіравання і прававое рэгуляванне, каб стымуляваць унутраных і знешніх інвестараў укладаць сродкі ў беларускую эканоміку. Відавочна, удаканаленне сістэмы кіравання будзе выяўляцца ва ўсталяванні прасцейшых і больш празрыстых правілаў для бізнесу, а таксама ў развіцці інфармацыйнага грамадства з мэтай павышэння эфектыўнасці і хуткасці абмену таварамі і паслугамі.

Трэнд 4

Геапалітычная арыентацыя

Асноўная тэндэнцыя: супярэчлівыя адносіны з Расіяй, працяг нармалізацыі стасункаў з Захадам

Агульная характарыстыка асноўных тэндэнцый

Захавалася тэндэнцыя нармалізацыі стасункаў з Захадам. Мінск пайшоў на шэраг важных саступак: вызваліў палітвязняў і ўстрымаўся ад рэпрэсій супраць апазіцыі падчас выбараў, у выніку чаго былі прыпыненыя санкцыі з боку ЕС і ЗША і адбыўся шэраг важных візітаў.

Адносіны з Расіяй заставаліся супярэчлівымі. З аднаго боку, працягваўся ціск Расіі па пытанні стварэння авіябазы і не было вырашана пытанне аб наданні Беларусі расійскага крэдыту. З іншага – Масква падтрымала А.Лукашэнку падчас выбараў і не абмяжоўвала свабоду Мінска ў развіцці адносін з іншымі знешнепалітычнымі партнёрамі.

Апісанне асноўных падзей, якія вызначылі ацэнку трэнду

1. Урад Расіі 24 ліпеня падпісаў пагадненне аб наданні Беларусі дзяржкрэдыту ў расійскіх рублях на суму, эквівалентную 760 млн. даляраў. Крэдыт прадастаўлены на 10 гадоў для абслугоўвання і пагашэння крэдытаў, выдадзеных раней Беларусі Расіяй і Еўразійскім фондам стабілізацыі і развіцця. Першы дзень пагашэння крэдыту – 15 лютага 2019 года. Ужо 28 ліпеня сродкі крэдыту паступілі на рахунак Міністэрства фінансаў Беларусі.

Беларусь таксама звярнулася да Расіі з просьбай аб наданні крэдыту на 3 млрд. даляраў. Заяўка паступіла ў Еўразійскі фонд стабілізацыі і развіцця (ЕФСР, былы Антыкрызісны фонд ЕўрАзЭС). Але ў 2015 годзе рашэнне аб выдзяленні крэдыту так і не было прынята, што стала адной з прычын інтэнсіфікацыі намаганняў афіцыйнага Мінска па атрыманні крэдыту МВФ.

На фоне падзення аб'ёмаў беларускага экспарту ў краіны ЕАЭС пры ўзрастанні залежнасці ад стану фінансавых рынкаў партнёраў міністр замежных спраў Уладзімір Макей публічна канстатаваў, што Беларусь не да канца задаволеная станам і недастатковай дынамікай развіцця ЕАЭС.

2. На працягу другога паўгоддзя 2015 года пытанне расійскай авіябазы заставалася ў цэнтры медыйнага і палітычнага парадку дня. Расійскі прэзідэнт актуалізаваў гэтае пытанне, падпісаўшы распараджэнне

аб перамовах з Беларуссю па стварэнні базы проста ў разгар выбарчай кампаніі і апублікаваўшы адпаведны дакумент.

Гэта выклікала рэзкую рэакцыю з боку беларускага прэзідэнта, які абверг факт якіх-кольвек перамоў аб стварэнні расійскай авіябазы на тэрыторыі Беларусі.

Нягледзячы на нервовы фон вакол пытання расійскай авіябазы, ваеннае супрацоўніцтва паміж Беларуссю і Расіяй працякала ў штатным рэжыме. Сумесныя вучэнні СПА прайшлі 10 верасня, а ў снежні беларускія ўзброеныя сілы атрымалі чарговыя чатыры дывізіёны расійскіх супрацьпаветраных сістэм С-300.

3. У 2015 годзе была ўпершыню парушана традыцыя, згодна з якой свой першы пасля выбараў візіт А.Лукашэнка здзяйсняў у Маскву. Адразу пасля свайго перавыбрання Лукашэнка наведаў В'етнам і Туркменістан. Афіцыйна візіт у Расію не адбыўся праз заняцасць Крамля баявымі дзеяннямі ў Сірыі і канфліктамі з Турцыяй. Аднак на фоне апошніх канфліктаў з удзелам Расіі і падкрэслена нейтральнай пазіцыі Беларусі такі крок афіцыйнага Мінска вельмі сімвалічны.

4. Найбольш значнай падзеяй у адносінах Беларусі з Захадам стала вызваленне шасці палітычных вязняў, у тым ліку кандыдата ў прэзідэнты на выбарах 2010 года М.Статкевіча 22 жніўня. Праблема палітвязняў была адной з галоўных перашкод на шляху далейшага паляпшэння адносін Мінска з Брусэлем і Захадам у цэлым.

Гэты крок беларускіх уладаў разам з «мірным» характарам прэзідэнцкіх выбараў дазволіў Савету Еўрасаюза прыняць палітычнае рашэнне аб прыпыненні санкцый у дачыненні да Беларусі. Юрыдычна яно было аформлена 29 кастрычніка. Пры гэтым рашэнне мае палавіністы характар: Савет ЕС адначасова падоўжыў санкцыі, што заканчваліся 31 кастрычніка, на чатыры месяцы (да 29 лютага 2016 года) і прыпыніў іх дзеянне на гэты ж перыяд. ЗША таксама абмежавалі дзеянне сваіх санкцый.

5. 11 верасня адбыўся афіцыйны візіт у Мінск намесніка Дзяржсакратара ЗША Патрыка Кенэдзі. Гэта першы візіт такога ўзроўню за шмат гадоў. Сфера адказнасці Патрыка Кенэдзі ў Дзяржаўным дэпартаменце ўключае кадравую палітыку, консульскія пытанні і бюджэт. Гэта дазваляе выказаць

здагадку, што Мінск і Вашынгтон падышлі да непасрэдных перамоў аб практычнай рэалізацыі нейкай «дарожнай карты» ў межах кансультацый аб аднаўленні паўнаважнай працы амбасадаў, якія доўжацца на дыпламатычным узроўні больш за паўтара года.

6. 17–18 лістапада па запрашэнні германскага боку адбыўся візіт міністра замежных спраў Беларусі Уладзіміра Макея ў Берлін, дзе прайшлі сустрэчы з федэральным міністрам замежных спраў Франкам-Вальтарам Штайнмаерам, дарадцам федэральнага канцлера па пытаннях знешняй палітыкі і бяспекі К.Хойсгенам, старшынёй германа-беларускай парламенцкай групы бундэстага О.Качмаракам і членамі гэтай групы, а таксама прадстаўнікамі экспертнай супольнасці Германіі. Па словах Штайнмаера, візіт Макея ў Берлін стаў «важным сігналам» і прадэманстраваў «рэальную перспектыву пакрокавага паляпшэння адносін паміж Беларуссю і Захадам».

7. 7–9 снежня ў Мінску працавала місія экспертаў ЕС, задачай якой было вызначыць прыярытэтныя напрамкі супрацоўніцтва з Беларуссю на 2016 год. Адрозна пасля гэтага ў Беларусь прыбыла яшчэ адна дэлегацыя ЕС на чале з намеснікам кіраўніка дырэктара па пытаннях Еўропы і Сярэдняй Азіі, дырэктарам дэпартаменту Расіі, «Усходняга партнёрства», Цэнтральнай Азіі, рэгіянальнага супрацоўніцтва і АБСЕ Еўрапейскай службы знешніх дзеянняў Г.Вігандам і намеснікам генеральнага дырэктара па пытаннях суседства і пашырэння Еўрапейскай камісіі К.Мацернавай.

На 2016 год былі вызначаны наступныя прыярытэтныя напрамкі супрацоўніцтва з Беларуссю: рэгіянальнае развіццё, малы і сярэдні бізнес, мабільнасць і міграцыя,

тэхнічная дапамога ў вырашэнні эканамічных пытанняў і задач. Для рэалізацыі ўсіх гэтых прыярытэтаў ЕС прыняў рашэнне падвоіць аб'ём фінансавай дапамогі Мінску на 2016 год. Па словах Віганда, гэта дапаможа Беларусі «атрымаць дадатковую канкурэнтаздольнасць і новыя магчымасці ў развіцці эканомікі і ў рэгіянальным развіцці».

8. 13–14 снежня У.Макея знаходзіўся з рабочым візітам у Брусэлі. Ён правёў перамовы з Высокім прадстаўніком ЕС па знешняй палітыцы і палітыцы бяспекі Ф.Магерыні і еўракамісарам Я.Ханам. Таксама адбылася сустрэча з усімі кіраўнікамі МЗС краін-членаў ЕС.

Апісанне дадатковых падзей

1. 28 ліпеня ў Брусэлі прайшоў першы раўнд дыялогу па правах чалавека па лініі Беларусь–ЕС. Характэрнасць мерапрыемства заключалася ў тым, што на ім абмяркоўваліся многія традыцыйна праблемныя пытанні для адносінаў Беларусі і Еўрасаюза: свабода слова і свабода сходаў, прымяненне смяротнага пакарання, барацьба са зневажальным для чалавечай годнасці стаўленнем. Таксама была закранутая тэматыка захавання правоў дзіцяці і стварэння нацыянальнага інстытута па правах чалавека.

Другое пасяджэнне рабочай беларуска-амерыканскай групы па дэмакратыі і правах чалавека адбылося 16 снежня.

2. 12 лістапада адбыўся візіт у Мінск міністра замежных спраў Літвы Лінаса Лінкявічуса. Візіт прайшоў у канструктыўнай атмасферы як паказнік паступовага паляпшэння стасункаў паміж суседзямі, што маюць шырокі парадок дня і шматлікія праблемныя пытанні, якія гатовыя адкрыта абмяркоўваць і вырашаць. ■

Кароткі прагноз на наступнае паўгоддзе

Спробы афіцыйнага Мінска нармалізаваць адносіны з Захадам на фоне развіцця крызісных з'яў у расійскай эканоміцы будуць працягвацца. Ёсць высокая верагоднасць таго, што калі беларускія ўлады ўстрымаюцца ад рэпрэсій супраць палітычных апанентаў, санкцыі ЕС будуць цалкам адмененыя ў лютым бягучага года. Тым не менш, Беларусь будзе і далей актыўна ўдзельнічаць у працэсах еўразійскай інтэграцыі і спрабаваць пашырыць сваю прысутнасць на рынку ЕАЭС.

Трэнд 5

Культурная палітыка

Асноўная тэндэнцыя: ускладненне культурнай палітыкі «мяккай беларусізацыі»; рост яе праяў, але і спадарожных канфліктаў

Агульная характарыстыка асноўных тэндэнцый

У другім паўгоддзі 2015 года пашырэнне «мяккай беларусізацыі» заставалася галоўнай характарыстыкай культурнай палітыкі. Яна распаўсюджвалася на самыя розныя сферы, уключаючы футбол і працу сілавых органаў. Можна зрабіць выснову, што беларускія ўлады больш не разглядаюць праявы нацыянальнага патрыятызму, такія як гістарычныя бел-чырвона-белы сцяг і герб «Пагоня», беларускую мову і г. д., як пагрозу.

Аднак менавіта так іх разглядаюць арганізацыі – прыхільнікі ідэалогіі так званага «рускага свету» ў Беларусі, якія ў другім паўгоддзі 2015 года значна актывізавалі сваю дзейнасць (уключаючы працу ваенна-патрыятычных клубаў). У той жа час, значная частка грамадства і некаторая частка чыноўнікаў актыўна падтрымліваюць «мяккую беларусізацыю».

Аднак без адзінай стратэгіі культурнай палітыкі і выразных указанняў «зверху» дзеянні чыноўнікаў у галіне «мяккай беларусізацыі» застаюцца бессістэмнымі і неэфектыўнымі. Розныя прадстаўнікі дзяржавы ў розных сітуацыях дзейнічаюць па-рознаму, па-свойму разумеючы «мяккую беларусізацыю».

Адсутнасць адзінай стратэгіі паводзінаў у дачыненні да «мяккай беларусізацыі» ў аналізаваны перыяд прыводзіла да публічных канфліктаў паміж дзяржслужачымі высокага рангу.

Апісанне асноўных падзей, якія вызначылі ацэнку трэнду

1. Беларускі спорт, у першую чаргу, футбол, стаў адным з напрамкаў «мяккай беларусізацыі». Гэтая тэндэнцыя, асабліва прыкметная ў другой палове 2015 года, стала падставай да публічнага канфлікту беларускіх чыноўнікаў высокага рангу і абвастрыла праблемы, выкліканыя адсутнасцю ў Беларусі дакладна сфармуляванай культурнай палітыкі.

Над прасоўваннем беларускай мовы актыўна працуе гродзенскі футбольны клуб «Нёман»: па-беларуску гаворыць дыктар на стадыёне, інфармацыя на табло і на афіцыйных старонках клуба ў сацыяльных сетках таксама даецца на беларускай мове. Фанаты клуба актыўна выкарыстоўваюць беларускамоўныя

банеры, прычым фанаткі рух аднайменнага хакейнага клуба таксама беларусізуецца.

На футбольным матчы Беларусь–Македонія, які праходзіў у Барысаве 12 кастрычніка, былі затрыманыя трое фанатаў, якія ў якасці фанаткай атрыбутыкі выкарыстоўвалі шалікі з гістарычным гербам «Пагоня». Гэты інцыдэнт – на першы погляд, досыць тыповы для Беларусі – стаў падставай для першага публічнага канфлікту чыноўнікаў высокага рангу вакол «мяккай беларусізацыі».

Пасля затрымання ўвесь фанаткі сектар пакінуў стадыён у знак пратэсту. Публічныя заявы ў падтрымку затрыманых зрабілі ўжо згаданы ФК «Нёман» і Беларуская федэрацыя футбола (АБФФ). У прыватнасці, у заяве АБФФ было сказана: *«Нам абсалютна не зразумела, як сімволіка, не забароненая заканадаўствам Рэспублікі Беларусь, <...> можа служыць падставай для затрымання балельшчыкаў у ходзе матчу».*

МУС працягвала настойваць, што фанатаў затрымалі за нецэнзурную ляянку і знаходжанне на стадыёне ў п'яным выглядзе, хоць відэа затрымання так і не было апублікавана, нягледзячы на адпаведныя абяцанні кіраўніка МУС. Затрыманых асудзілі і пакаралі штрафамі.

На бліжэйшым футбольным матчы («БАТЭ»–«Барселона») 20 кастрычніка актывісты раздавалі каля стадыёна ўлёткі з інфармацыяй пра герб «Пагоня», а заўзятары фатаграфаваліся ў майках з «Пагоняй» і выкладвалі свае фота ў сацсеткі. Затрыманняў у гэты раз не было.

28 кастрычніка намеснік старшыні АБФФ Сяргей Сафаран правёў прэс-канферэнцыю, падчас якой заявіў, што футбольная федэрацыя бярэ пад свой кантроль выпадак з затрыманнем фанатаў і мае прапановы па паляпшэнні работы міліцыі, *«якія МУС пакуль не пачула і не жадае чуць».* Кіраўнік АБФФ Сяргей Румас, які знаходзіўся на той момант у адпачынку – ён жа кіраўнік Банка развіцця і былы віцэ-прэм'ер – паабяцаў асабіста сустрэцца з кіраўніком МУС Ігарам Шуневічам *«і прапанаваць яму наша бачанне [бачанне АБФФ - заўв. рэдактара], як надалей пазбягаць такіх сітуацый».*

Такая сустрэча сапраўды адбылася 11 лістапада. Румас і Шуневіч зрабілі

дастаткова распылівістыя заявы пра тое, што на футбольных трыбунах «існуе дэфіцыт нацыянальнай ідэі», і выказаліся супраць экстрэмісцкіх банераў і за ўвядзенне інстытута сцюардаў, якія замяняць на стадыёне міліцыю. Пасля гэтага, зрэшты, канфлікт працягваўся: 11 снежня Сяргей Румас раскрытыкаваў прэс-рэлізы МУС, у якіх згадвалася, што затрыманыя 12 кастрычніка на стадыёне былі футбольнымі фанатамі. Румас крытычна заявіў: *«Не пішуць жа, што краму абакраў, скажам, сябра БРСМ або былы міліцыянт».*

Гэтая нязначная, на першы погляд, гісторыя дэманструе некалькі важных тэндэнцый у галіне культурнай палітыкі. Па-першае, частка грамадства і некаторыя чыноўнікі высокага рангу актыўна падтрымліваюць «мяккую беларусізацыю» і гатовыя салідарызавацца адзін з адным у гэтым пытанні. Па-другое, на вышэйшым узроўні адсутнічае адзіная стратэгія паводзін адносна «мяккай беларусізацыі». Верагодна, і Румас, і Шуневіч у гэтай гісторыі мяркуюць, што дзейнічаюць адпаведна з дзяржаўнай палітыкай, проста кожны трактуе яе па-свойму. Па-трэцяе, на гэтым прыкладзе відаць, як адсутнасць дакладна сфармуляванай дзяржаўнай культурнай палітыкі «мяккай беларусізацыі» прыводзіць да публічных канфліктаў паміж дзяржслужачымі найвышэйшага рангу.

2. Палітыка дазваляў і забаронаў у галіне культуры ў другім паўгоддзі 2015 года па-ранейшаму дэманстравала поўную бессістэмнасць. Лібералізацыя агульнай «атмасферы» суседнічала з узмацненнем ціску ў дачыненні да публічнай актыўнасці дзеячаў культуры.

Так, 20 лістапада гурт «Атагока» змог атрымаць гастрольнае пасведчанне (без якога артыстам у Беларусі нельга публічна выступаць) і сыграць канцэрт у новым клубе «Пляцоўка Хол» у Палацы Рэспублікі. Раней гурту адмаўлялі ў выдачы гастрольнага пасведчання: гэта звязвалі з выступам «Атагока» на сцэне Майдану ў Кіеве. 16 снежня ў тым жа клубе «Пляцоўка Хол» адбыўся канцэрт беларускамоўнага рэпера Vinsent'a, які сыграў галоўную ролю ў фільме «Жыве Беларусь» і пасля гэтага доўгі час не мог гастрэляваць па Беларусі.

Пры гэтым 7 ліпеня Змітру Вайцюшкевічу было афіцыйна адмоўлена ў выдачы гастрольнага пасведчання без удакладнення прычынаў – толькі са спасылкай на агульныя падставы забаронаў. Аднак, у той жа час, Зміцер Вайцюшкевіч свабодна выступіў 11 лістапада ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі на вечары памяці Рыгора Барадуліна і Генадзя Бураўкіна.

17 лістапада ўпраўленне па справах культуры Белдзяржуніверсітэта забараніла спектакль «Браніслаў. Сцэны з жыцця ды сноў»,

прысвечаны жыццю Браніслава Тарашкевіча, аўтара першай беларускай граматыкі, хоць прэм'ера спектакля прайшла за некалькі дзён да гэтага ў студэнцкім тэатры БДУ «На балконе». Прычыны забароны не былі патлумачаныя.

Самай рэзананснай у аналізаваны перыяд стала так званая «справа графіцістаў». 11 жніўня пяцёра падазраваных у нанясенні графіці «Беларусь мае быць беларускай» і іншых вулічных малюнкаў былі затрыманыя сілавымі органамі. Затрыманне суправаджалася неабгрунтаваным і празмерным ужываннем сілы. Аднак ужо 31 жніўня затрыманыя былі адпушчаныя пад падпіску аб нявыездзе, а 9 снежня экспертыза не знайшла прыкмет экстрэмізму ў іх графіці, і фігуранту справы перакваліфікавалі абвінавачанне на больш мяккі артыкул. Гучная справа, у выніку, фактычна не атрымала развіцця. Гэта дэманструе, што ў дзяржавы няма паўнаважнага попыту на рэпрэсіі ў дачыненні да некантраляваных акцый нацыяналістычнай скіраванасці.

Такім чынам, дзеянні дзяржавы ў галіне культурнай палітыкі ў другім паўгоддзі 2015 года былі бессістэмнымі і хаатычнымі. Верагодна, розныя чыноўнікі ў розных сітуацыях дзейнічаюць выключна па сваім меркаванні, па-свойму разумеючы трэнд «мяккай беларусізацыі». Больш за тое, мяркуючы па гісторыі з гуртам «Атагока», адзін і той жа чыноўнік (В.Рудзікава) можа ў розны час прымаць процілеглыя рашэнні адносна дапушчальнасці выступу канкрэтных музыкаў.

3. У аналізаваны перыяд адзначана павольнае пранікненне трэнду «мяккай беларусізацыі» ў адукацыйныя часткі сілавых структур. Кадэты з Ястрамбельскай школы-інтэрната 16 кастрычніка апублікавалі ў сацсетках фатаграфію, на якой відаць, што пад формай у іх надзетыя майкі з гербам «Пагоня». У кадэцкім вучылішчы пачаліся рэпрэсіі: у навучэнцаў забралі тэлефоны, іх абмежавалі ў перасоўванні.

Пасля гэтага ў сацсетках пачалася акцыя салідарнасці #ПагоняПобач, у межах якой карыстальнікі рабілі падобныя фатаграфіі. Удзельнікамі акцыі былі, у тым ліку, навучэнцы мінскага Сувораўскага вучылішча і служачыя ўнутраных войскаў. У падтрымку кадэтаў з адкрытым лістом, адрасаваным міністру адукацыі, выступіла экс-кандыдат у прэзідэнты Таццяна Караткевіч.

У выніку дырэктар Ястрамбельскага вучылішча адмовіўся ад рашэння аб адлічэнні кадэта М.Гвоздзевы і нават выбачыўся перад ім, папрасіўшы вярнуцца да вучобы (раней кадэт з'ехаў да бацькоў). 1 лістапада кадэт вярнуўся ў вучэльню, і ніякіх мер у дачыненні да яго адміністрацыя не ўжывала.

Гэты выпадак дэманструе не толькі шырыню пранікнення «мяккай беларусізацыі», але і новыя формы рэакцыі ўлады на яе. На лакальным узроўні рэпрэсіі ўсё яшчэ ўзнікаюць, але не становяцца сістэмнымі. Наадварот: прабачэнні дырэктара і тое, што кадэт змог вярнуцца да вучобы, паказваюць, што любоў будучых сілавікоў да герба «Пагоня» ўжо не ўспрымаецца дзяржавай як небяспека, пагроза і праява апазіцыйнасці.

У той жа час, у сілавых структурах, безумоўна, ёсць і супраціў трэнду «мяккай беларусізацыі», але яго правайдарамі выступаюць прарасійскія арганізацыі. Журналісткае расследаванне газеты «Наша Ніва» выявіла сувязі паміж ваенна-патрыятычнымі клубамі, якія ствараюцца пры праваслаўных цэрквах (БПЦ), і арганізацыяй «Казачы спас». Як вынікае з расследавання, кіраўніцтва гэтых арганізацый, ваенныя інструктары, а ўслед за імі і падлеткі, якія ўдзельнічаюць у дзейнасці ваенна-патрыятычных клубаў БПЦ, з'яўляюцца прыхільнікамі так званай ідэалогіі «рускага свету». Афіцыйныя старонкі гэтых ваенна-патрыятычных клубаў, размешчаныя ў сацсетках, распаўсюджваюць, да прыкладу, заклікі ўльтраправай нацыяналістычнай арганізацыі «Рускае нацыянальнае адзінства» ваяваць добраахвотнікамі «за Наваросію».

Расследаванне ўкраінскага «InformNapalm» звязвае актыўнасць гэтых прарасійскіх арганізацый з адкрыццём у Беларусі філіялаў «Расупрацоўніцтва» і актыўнасцю фонда ім. Гарчакова. Аўтары расследавання прыходзяць да высновы, што «*мэтай ваеннай падрыхтоўкі патэнцыйных баевікоў “рускага свету” на тэрыторыі Беларусі можа быць сцэнар па дэстабілізацыі сітуацыі ў краіне з мэтай падаўлення магчымага супраціву прабеларускіх сілавікоў і наменклатуры*».

Рэакцыяй на такія выклікі стала стварэнне 22 лістапада спартыўна-патрыятычнага клуба «Ваяр», дзе «Малады фронт» займаецца «*выхаваннем моладзі ў нацыянальным духу, фізічнай і дапрызыўнай падрыхтоўкай*». Характэрна, што беларускія ўлады ніяк не адрагавалі на гэтую падзею і не перашкаджаюць дзейнасці клуба (уключаючы выязныя зборы).

Можна падсумаваць, што ўлады занялі пасіўную пазіцыю адносна «мяккай беларусізацыі» сярод адукацыйных структур сілавога апарата. Ёй не аказваецца афіцыйнай падтрымкі, але няма і процідзеяння. Больш за тое, па некаторых паведамленнях у СМІ, пасля расследавання «Нашай Нівы» прарасійскія інструктары ваенна-патрыятычных клубаў былі адхіленыя

ад працы, а МУС занялося расследаваннем наяўнай сітуацыі.

4. 8 кастрычніка беларуская пісьменніца Святлана Алексіевіч атрымала Нобелеўскую прэмію па літаратуры. Гэта падзея з'яўляецца галоўнай у беларускай культуры не толькі за паўгоддзе, але, верагодна, і за ўвесь час існавання сучаснай Беларусі.

Аднак дзяржаўныя СМІ не надалі прэміі Святланы Алексіевіч практычна ніякай увагі. Дзяржаўныя СМІ паведамлілі аб прысуджэнні Нобелеўскай прэміі між іншым, ніякіх афіцыйных урачыстасцяў не было. Аляксандр Лукашэнка публічна раскрытыкаваў Святлану Алексіевіч за яе грамадзянскую пазіцыю. Міністэрства культуры адмовілася прадстаўляць Алексіевіч да звання «Героя Беларусі», як прапаноўвалі грамадскія актывісты. Больш за тое: Святлана Алексіевіч наогул не лічыцца ў Беларусі дзеячам культуры і мастацтва і, паводле новага Кодэкса аб культуры (як вынікае са слоў намесніка міністра культуры Ірыны Дрыга), лічыцца не будзе.

Апісанне дадатковых падзей

1. Як прагназавалася ў папярэднім выпуску «BISS Trends», новая рэдакцыя Кодэкса аб культуры на працягу перыяду з траўня па лістапад не была дапрацаваная беларускім парламентам. У цяперашнім выглядзе Кодэкс не дае дзяржаве магчымасцяў вырашаць наяўныя праблемы (уключаючы цяжкасці па рэалізацыі палітыкі «мяккай беларусізацыі» сістэмай дзяржкіравання). У Кодэксе фактычна адсутнічаюць выразныя арыенціры культурнай палітыкі, а распрацоўка і прыняцце яе стратэгіі запланаваныя на далёкую будучыню.

У Кодэксе па-ранейшаму прысутнічаюць абсурдныя моманты, напрыклад, палажэнні, якія тычацца працы начных клубаў і дыджэй-бараў. Праект Кодэкса аб культуры фактычна забараняе ўжыванне алкаголю ў месцах, дзе грае музыка. Міністэрства культуры ўжо заявіла, што спрэчны пункт перагледзяць да другога чытання ў парламенце. Аднак гэтая сітуацыя наглядна дэманструе ступень прапрацаванасці Кодэкса аб культуры, праца над якім вядзецца з 2012 года.

2. Б.Святлоў быў перапрызначаны на пасаду міністра культуры Беларусі 17 снежня, хоць размовы пра яго адстаўку ішлі ўжо некалькі гадоў, а ў Адміністрацыі прэзідэнта падбіраліся новыя кандыдатуры на гэтую пасаду. Чаканае абнаўленне кіраўніцтва Міністэрства культуры магло б надаць новы імпульс культурнай палітыцы.

Пакуль жа Міністэрства культуры займае вельмі асцярожную пазіцыю ў дачыненні да «мяккай беларусізацыі». Складваецца абсурдная сітуацыя, калі ў культурнай палітыцы «мяккай беларусізацыі» федэрацыя футбола або Міністэрства ўнутраных спраў граюць куды больш актыўную ролю,

чым профільнае Міністэрства культуры. Адсутнасць якой-кольвек пазіцыі Міністэрства культуры па тэме «мяккай беларусізацыі» – ухвалення і падтрымкі або процідзеяння і асуджэння – з'яўляецца адным з фактараў, якія дэзарганізуюць сістэму дзяржкіравання Беларусі. ■

Кароткі прагноз на наступнае паўгоддзе

«Мяккая беларусізацыя» застаецца актуальным напрамкам беларускай унутранай палітыкі. Яна, безумоўна, застанеца пануючай тэндэнцыяй у культурнай палітыцы і ў 2016 годзе.

Праявы «мяккай беларусізацыі» ў розных сферах грамадскага жыцця будуць нарастаць. Верагоднае таксама ўзмацненне «мяккай беларусізацыі» ў рэгіёнах. Гэты рост будзе суправаджацца эскалацыяй крызісу ў сістэме дзяржаўнага кіравання культурай, а публічныя канфлікты чыноўнікаў і тэндэнцыя да прыняцця супярэчлівых рашэнняў працягнуцца.

Адсутнасць кадравых змяненняў пры прызначэнні фармальна новага ўрада не дадало Міністэрству культуры ні рашучасці, ні інтэлектуальнага патэнцыялу. Змяненні ў Кодэксе аб культуры перад другім чытаннем будуць касметычнымі. Яны выправяць толькі відавочныя лакальныя недапрацоўкі, але не выпрацуюць стратэгіі культурнай палітыкі «мяккай беларусізацыі».